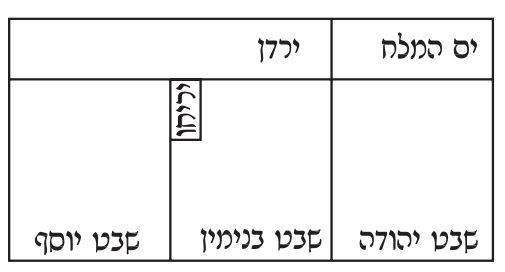
אמר קרא [יג] **יגבול אותו לפאת קדמה.** בגבול בנימין כתיב בס' יהושע (יח)[א] ולא כמו שכתוב בספרים[יד]: **שאני** **התם דאמר קרא זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב.** בפ' אלה מסעי כתיב האי קרא וקראי של [טו] מעלה ותאר הגבול ועלה הגבול כתיב בספר יהושע (שם)[ז] [טז] כל חילוק כל שבט ושבט ואשמועינן האי קרא דאלה מסעי דכל גבול ארץ ישראל אחד ולא כמו שפי' הקונטרס דלאחר שמנאן עשאה ארץ אחת דמשמע דשניהם כתובים במקום אחד ואינו כן דהאי כתיב באורייתא והאי כתיב בנביאים: **מעבר** לירדן ירחו קדמה מזרחה [יז] **כתיב מה יריחו ארץ** כו'. וא"ת אי מירדן יריחו קדריש לאיתקוש זה כתיב בכמה מקומות וי"ל דדוקא מייתי האי קרא דכתיב באלה מסעי לאחר שמנה תחומי ארץ ישראל וכתיב (שם)[ח] ויצו משה וגו' עד שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה דמשמע דירדן הוה מעיקר ארץ ישראל ולא בכלל גבול שני המטות כמו שיריחו [יח] לאו בכלל גבולם: **אין ירדן אלא מבית ירחו ולמטה.** פירש בקונטרס אבל מה דמשיך למעלה מיריחו לאו ירדן הוא דבטל חשיבותיה שמתערב בימים גדולים וקשה לפירושו דאם למעלה בטל חשיבותו לפי שמתערב א"כ למטה נמי שהרי כבר נתערב בימים למעלה וי"ל אע"פ שנתערב למעלה בימים יכול להיות שלמטה יוצא מן [ט]המים והולך בלא תערובת כדקאמר בסמוך שמהלך בימה של סבכי ובימה של טבריא ובימה של סדום והולך ונופל לים הגדול משמע דניכר כשיוצא מכל אותם הימים והולך ונופל בים הגדול וכדאמרינן נמי בב"ר בפ' בראשית דהדין ירדנא מהלך גו ימא דמלחא ולא מתערב ומיהו קשה לפירוש הקונט' [יט] דהמ"ל בטל חשיבותו למטה מיריחו יותר מלמעלה דאמת הוא שלמטה מיריחו מתרחב יותר והולך לים המלח דגבול למטה מטה בנימין הוה בין בני יהודה ובין בני יוסף כדכתיב ביהושע (יח)[ט] ויהודה היה עומד מנגב של ארץ ישראל ובני יוסף מצפון ובנימין באמצע[1] וגבול יהודה היה מחזיק כל

אורך א"י ממזרח למערב ויס המלח היה עומד ליהודה בכל מזרחו ובמקום שהיה כלה הירדן [י]נופל לתוכו שם כלה מזרחו של יהודה לצד צפון כדכתיב ביהושע (טו)[י] גבי תחום בני יהודה וגבול קדמה ים המלח עד קצה הירדן והירדן היה גבול מזרחו של בנימין כדכתיב בסוף [כ] והירדן יגבול אותו לפאת קדמה וכשמנה גבול צפוני של בנימין ממזרח למערב כתיב [כא] להם גבול צפון מן הירדן ועלה הגבול אל כתף ירחו ועלה בהר ימה פי'

מיתיבי היה לו חמש בכפר חנניה וחמש בכפר עותני אין מצטרפות עד שיהא לו אחת בציפורי תיובתא דרב [א]תרגמה שמואל אליבא דרב [א]כגון שהיו תשע מכאן ותשע מכאן ואחת באמצע דההיא חזיא להכא וחזיא להכא אמר רב פפא ולשמואל אפילו רועה מצרפן ואפילו כליו של רועה מצרפן בעי רב אשי כלבא דרועה מאי כיון דקרי ליה ואתי לא מצטרפי או דלמא זימנין דלא אתי ומצטרך איהו למיזל [א] ואתייה תיקו: ר"מ אומר הירדן מפסיק למעשר בהמה: א"ר אמי לא שנו אלא שאין שם גשר אבל יש שם גשר גשר מצרפן אלמא משום דלא מיקרבן הוא מיתיבי היו לו בשני עברי הירדן אילך ואילך או בשני אבטילאות כגון של נמר ונמורי אין מצטרפין ואין צריך לומר חוצה לארץ וארץ והא חוצה לארץ וארץ כמקום שיש גשר דמי וקתני לא מצטרפין אלא א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן היינו טעמיה דר"מ דאמר קרא [א]והירדן יגבול אותו לפאת קדמה הכתוב עשאו גבול בפני עצמו אלא מעתה [ב]ותאר הגבול ועלה הגבול הכי נמי הכתוב עשאו גבול בפני עצמו שאני התם דאמר קרא [ג]זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב כולה ארץ ישראל גבול אחד היא אי הכי ירדן נמי ארץ ולא ירדן בשלמא לר' חייא בר אבא היינו דקתני ירדן אלא לרבי אמי ליתנינהו לכולהו נהרות [א] קשיא [ב](לימא) כתנאי [ד]כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען ארצה ארץ כנען ולא הירדן ארץ כנען דברי ר' יהודה בן בתירה ר' שמעון בן יוחי אומר הרי הוא אומר [ה]מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה מה ירחו ארץ כנען אף ירדן ארץ כנען [ג] אמר רבב"ח א"ר יוחנן אין ירדן אלא מבית ירחו ולמטה למאי הלכתא אילימא לנודר [ג]הלך אחר לשון בני אדם וכל היכא דקרו ליה ירדן איתסר ליה אלא למעשר בהמה תניא נמי הכי [ד]ירדן יוצא ממערת פמיים ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריא ובימה של סדום והולך ונופל לים הגדול ואין ירדן אלא מבית ירחו ולמטה א"ר חייא בר אבא א"ר [ה]יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן א"ל ר' אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [ו]ויקראו לו ללשם דן בשם דן אביהם [ו]וא"ר יצחק לשם זו פמיים ותניא [ב] יוצא ירדן ממערת פמיים אמר רב כהנא זכרותיה דירדנא [ג] ממערת פמיים היכא דאמר לא שתינא מים ממערת פמיים איתסר ליה בכוליה ירדנא זכרותא דדמא כבדא כדרבי יצחק דאמר רבי יצחק [ב]כבד שנימוח מטמא ברביעית זכרותא דמיא פרת דאמר רב יהודה אמר רב [ג]הנודר ממימי פרת אסור בכל מימות שבעולם היכי דמי אילימא דאמר לא שתינא ממימי דפרת מי פרת הוא דלא שתינא הא מנהרא אחרינא שתינא אלא דאמר לא שתינא ממים דאתו מפרת דאמר רב יהודה אמר רב כל הנהרות למטה משלש נהרות וג' נהרות למטה מפרת והאיכא עינתא

מכפר עותני לכפר חנניה שנים ושלשים מילין וציפורי מצרפתן באמצע: **תרגמה שמואל אליבא דרב.** דהא דקתני אחת באמצע לאו ארישא קאי דאיירי בחמש אלא כגון שיש לו תשע מכאן וט' מכאן כו': **ולשמואל.** דלא בעי דתיהוי אמצעית חזייא לצירוף המנין אפילו רועה יש לו דירה באמצע ואין לו שום בהמה [ד] לצרפן: **ואפילו כליו של רועה.** מונחין באותו כפר מצרפן הואיל וסופו דרועה למיזל התם ומשקליה וקרינן ביה מונה: **דקרי ליה ואתי.** ולא מיצטריך רועה מיזל התם ולא קרינא ביה מונה: **דלא מיקרבן.** שאין יכולין לילך זו אצל זו לא הבהמות ולא [ה] רועה: **אבטילאות.** קונטריד"ש שני אפרכיות ובמלכות אחת: **נמר ונמורי.** שני אבטילאות אין מצטרפות אע"ג דסמוכות זו לזו במיל אחד: **כמקום שיש שם גשר דמי.** דהא אין שם נהר וקתני דחוצה לארץ וא"י [ו][ואפילו] כולן עומדות בתוך מיל אלא שזו בארץ וזו בח"ל אין מצטרפין: **והירדן יגבול אותו.** בספר יהושע (יח)[א] בגבול [ו] אחד מן השבטים: **אלא מעתה.** כל [ז] דכתיב בנחלת השבטים ותאר הגבול ה"נ דכל שבט ושבט גבול בפני עצמו ואם יש לו בנחלת שבט זה ובנחלת שבט זה (ובנחלת שבט זה) אין מצטרפין ואפילו בתוך ששה עשר מיל א"כ אמאי נקט חוצה לארץ וארץ: **זאת תהיה לכם וגו'.** לאחר שמנאן כולן [ח] עשאוה ארץ אחת: **ארץ.** כתיב בקרא זאת תהיה לכם הארץ [ט] גבולותיה דארץ חשיב חד ולא גבולות דירדן: **לר' אמי.** דאמר משום דמירחקו ליתני [י] כל הנהרות מפסיקין: **[ח](לימא) כתנאי.** אי ירדן חשוב ארץ כנען ולא יפסיק אי לא: **מבית ירחו ולמטה.** אבל כל מה דמשיך למעלה מיריחו לא ירדן הוא דבטל חשיבותו שמתערב בימים גדולים: **לנודר.** דהנודר מן הירדן יהא מותר לשתות מיריחו ולמעלה: **מדן.** שם מקום: **אתון.** מדוקיא דשמא ירדן מתניתו לה: **ממערת פמיים.** אלמא מדן אתי: **זכרותיה דירדנא.** עיקרו של ירדן: **זכרותא דדמא.** עיקר הדם הוי כבד: **מטמא.** באהל: **ברביעית.** בתורת דם המת: **לא שתינא ממימי פרת.** מים הנקראים פרת קאמר והלך אחר לשון בנ"א דאדם הנודר אין דעתו אלא אחר שם שהוא רגיל לקרות לאותו מקום: **כל הנהרות.** שבעולם למטה [יא] חוץ מג' נהרות חדקל ופישון וגיחון שכל הנהרות שבעולם באים [יב] משם:

[יא]מצד גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועולה אל עבר כתף יריחו מצפון ועולה משם אל המערב אל עבר ירדן ומושך החוט בצפונו של יריחו נמצאת יריחו לפנים מן החוט בחלק בנימין וחוזר ומונה גבול מערב מצפון לדרום ואח"כ גבול דרומית ממערב למזרח ובסוף גבול דרומית לצד מזרח כתיב והיו תוצאות הגבול אל לשון ים המלח צפונה אל קצה הירדן נגבה זה גבול נגב פירוש לפונה של לשון שכל [כב] הים בגבול יהודה הרי כל המקראות מוכיחות שהירדן היה הולך מצפון לדרום ונופל בים המלח בסוף גבול בנימין לצד דרום ויריחו היה לבנימין מצד הצפון ולמה לא היה חשיבות הירדן מיריחו ולמעלה והלא לא היה שם ימים עד סוף גבול בנימין שנופל בים המלח ונראה לפרש דמקרא קא דריש דאין קרוי [כג] לירדן אלא מבית יריחו ולמטה דקרא והירדן יגבול אותו משתעי מבית יריחו ולמטה:

הוא

מסכת עוקצים
פרק ג' משנה י"א

חַלּוֹת דְּבַשׁ מֵאֵימָתַי מְטַמְּאוֹת מִשּׁוּם מַשְׁקֶה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מִשֶּׁיְּחַרְחֵר. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, מִשֶּׁיְּרַסֵּק:

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ז מהלכות בכורות הלכה ג:
יב ב מיי' פ"ג מהל' טומאת מת הלכה יד:
יג ג מיי' פ"ט מהלכות נדרים הלכה יח טור וש"ע י"ד סימן ריז סעיף כה:

פניני רש"י

תיקו. וכל תיקו לאיסורא לחומרא: (חולין ל:)

רבינו גרשום

ציפורי עומדת בין כפר חנניה וכפר עותני ובין שלשתן לא הוי אלא ל"ב מיל: תיובתא דרב דאמר חמש בעינן באמצע כי היכי דליחזי לאיצטרף להכא ולהכא: תרגמא שמואל כו'. ואחד באמצע. דההיא חדא חזיא לאיצטרף הכא והכא: אפילו רועה ואפילו כליו. כלומר לא תימא דכי הוי בהמה באמצע מצטרף אפילו רועה או כליו קאי באמצע מצטרפין דהא מצי חזי הכא והכא. וכליו דכי אתא לאיתויי כליו דקאי באמצע שלטא עיניה הכא והכא: כלבא דרועה. קאי באמצע מי מצרף אי לא: כיון דקרי ליה לכלבא אתי לגביה ולא מצטרך רועה למיזל לגביה לאיתויי דלא אזיל התם לאמצע ולא שליט עיניה להכא והכא לא מצרפן או דלמא כו': אלמא. דהאי דקאמר ירדן מפסיק משום דלא מיקרבן הוא בשאין שם גשר דלא מצו הני למיקרב להני: אבלטאות. כרכים גדולים: דכמקום שיש שם גשר דמי. דאין שם מים ביניהם ומצו למיזל הני להני ולא מיצטרף: עשאו גבול בפני עצמו. ומפסיק הכי נמי דאם יש לו בהמות בגבול של ב' שבטים דלא מיצטרפי: כולה א"י גבול אחד היא. ומיצטרפי: אי הכי ירדן נמי. מא"י היא ולא יפסיק: בשלמא לר' חייא דאמר משום דירדן איקרי גבול היינו דקתני הירדן מפסיק אלא לר' אמי דאמר משום דלא מיקרבן הוא ליתני כל נהר סתם מפסיק: אילימא לנודר. שלא ישתה מן הירדן: וכל היכא דקרו ליה ירדן. בין למטה בין למעלה ליתסר: אלא למעשר בהמה. להפסיק דלא מפסיק אלא דמבית יריחו ולמטה: זכרותיה. עיקרו של ירדן שמשם גדל היינו ממערת פמייס: מטמא ברביעית. כדינו של דם המת: דכרותא דמיא. עיקרו של כל מימות של עולם פרת ממנו יוצאין: ושלשה נהרות. גיחון פישון חדקל: למטה מפרת. כלומר דכל מימות יוצאין ממנו: והא איכא

שיטה מקובצת

א] למיזל לאתוייה: **ב]** ותניא ירדן יוצא: **ג]** דירדנא מערת אות מ' נמחק: **ד]** בהמה מצרפין הס"ד: **ה]** ולא הרועה הס"ד: **ו]** בגבול בנימין הס"ד ותיבות אחד מן השבטים נמחק: **ז]** כל היכא דכתיב כו' הגבול ועלה הגבול ה"נ: **ח]** כולן עשאן ארץ: **ט]** הארץ לגבולותי' דארץ כו' ולא גבול דירדן: **י]** ליתני במתני' כל: **יא]** למטה משלשה תיבת חוץ נמחק: **יב]** באים מהם הס"ד: **יג]** קרא והירדן יגבול: **יד]** בספרים לפאת ים הס"ד: **טו]** של ועלה הגבול ותאר וכו' ואות מ' נמחק: **טז]** יהושע על חילוק גבול כל שבט: **יז]** תיבת כתיב נמחק: **יח]** שירחו אינה (לאו) בכלל: **יט]** הקונטרס דמ"מ תיבת דהמ"ל נמחק: **כ]** בסוף פרשת בנימין: **כא]** כתיב וזה להם: **כב]** הים ס"א הלשון: **כג]** קרוי ירדן אות ל' נמחק:

מסורת הש"ס

גמ' א) [שבת נג: וש"נ] **ב)** רש"א מ"ז **ג)** [נדרים ל: וש"נ] **ד)** [ב"ב עד: וע"ש] **ה)** נ"א יונתן **ו)** [מגילה ו.] **רש"י ז)** צ"ק **ח)** רש"א מ"ז **תוס' ט)** צ"ל הימים **י)** ונופל צ"ק **יא)** מיצר צ"ק

הגהות הב"ח

(א) גמרא ליתנינהו לכולהו נהרות ולר' **חייא בר אבא** נמי לימא כתנאי כצ"ל ותיבת קשיא נמחק: **(ב) שם** אף ירדן ארץ כנען קשיא אמר רבה:

תורה אור

גמ' א] וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל אֹתוֹ לִפְאַת קֵדְמָה זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם: (יהושע יח, כ)

ב] וְתָאַר הַגְּבוּל וְנָסַב לִפְאַת יָם נֶגְבָּה מִן הָהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי בֵית חֹרוֹן נֶגְבָּה והיה וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו אֶל קִרְיַת בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת יָם: (יהושע יח, יד)

וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה והיה וְהָיוּ תֹּצְאֹתָיו מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן: (יהושע יח, יב)

ג] וְיָרַד הַגְּבוּל הַיַּרְדֵּנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב: (במדבר לד, יב)

ד] דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן: (במדבר לג, נא)

ה] שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה: (במדבר לד, טו)

ו] וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם: (יהושע יט, מז)

תוס' ז] וְתָאַר הַגְּבוּל וְנָסַב לִפְאַת יָם נֶגְבָּה מִן הָהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי בֵית חֹרוֹן נֶגְבָּה והיה וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו אֶל קִרְיַת בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת יָם: (יהושע יח, יד)

וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה והיה וְהָיוּ תֹּצְאֹתָיו מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן: (יהושע יח, יב)

ח] וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה: כִּי לָקְחוּ מַטֵּה בְנֵי הָראוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם: שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה: (במדבר לד, יג-טו)

ט] וַיַּעַל גּוֹרַל מַטֵּה בְנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף: (יהושע יח, יא)

י] וּגְבוּל קֵדְמָה יָם הַמֶּלַח עַד קְצֵה הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִלְּשׁוֹן הַיָּם מִקְצֵה הַיַּרְדֵּן: (יהושע טו, ה)

עינתא דמידליין אמר רב משרשיא הנהו סולמי דפרת נינהו והא כתיב [א]והנהר הרביעי הוא פרת אמר רב נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב הוא פרת דמעיקרא תניא רבי מאיר אומר יובל שמו שנאמר [ב]והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים [א] מסייע ליה לשמואל [א]דאמר שמואל נהרא [ב] מכיפיה מבריך ופליגא דרב דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת [ג]אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי מקוה ביומי ניסן סבר לה כרב דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין והוו להו מי גשמים רובא ומפצי ביומי תשרי ופליגא [ג] דידיה אדידיה דאמר שמואל אין המים (א) נטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי: מתני' (ב) [ד] [ג]א הלוקח או שניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה: גמ' מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא [ג]בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך מה

עינתא דמידליין. עינות המים הנובעות בהרים רמים והנהו הוו גבוהים מפרת והיכי אתו מפרת: סולמי דפרת. [ה] מקלחין תחת הקרקע ועולין בהרים כמו סולם: והנהר הרביעי. דכחד מינייהו חשיב להו ולא אמרת דמיניה קאתו: הוא פרת דמעיקרא. הוא פרת הנזכר למעלה ונהר יוצא מעדן וגו' שהשלשה נפרדין ממנו: יובל שמו. של פרת ועל יובל ישלח שרשיו וגו' בעץ החיים מישתעי קרא ועץ החיים בגן עדן הוא ופרת הוא המשקה גן עדן: פרין ורבין. שגדל [ו] ורבה בלא שום מטר: סהדא רבה פרת. פרת יורד מא"י לבבל וכשהגשמים יורדין בא"י סהדא רבה הוי פרת בבבל שירדו גשמים במערבא לפי שגדל מחמת הגשמים: מקוה ביומי ניסן. מקוה מים חיים (ג) נובעים בבית ולא היה מניחן לטבול בנהרות שבימות הגשמים ירדו גשמים הרבה וחייש שמא ירדו מים שנוטפין מעבים לתוך הנהר שהם זוחלים דלא חזו להן משום דהוו להו ספק [ד]זבות ובזב כתיב מים חיים ל"א על הזוחלים על אותם שנפלו מן העבים לקרקע ומן הקרקע זחלו וקילחו לתוך הנהר דאי לא נוטפים משום זוחלים לא מיפסלי דאמרינן בפ' ראשון דתמורה (דף יב:) השאובה מיטהרת בהמשכה דהיינו שממשיך מים שאובים לתוך המקוה על ידי צנורות: [ז] זוחלין. נובעין: ומפצי ביומי תשרי. כשהיו טובלות בנהר ביומי תשרי הי' עושה להם מחצלות של קנים שקורין קלויי"ש ומשליכן לתוך המים ועומדות עליהן וטובלות לפי שבימי תשרי יש טיט רך בנהרות אצל שפתם וחושש שמא יעלה טיט למעלה על רגליהן ויהיה חוצץ: ה"ג ופליגא [ח] דידיה אדידיה. כלומר פליגא דשמואל אדשמואל: אין המים מטהרין בזוחלין. [ט] דכל שעה הוו מים נוטפין רבין עליהן: אלא פרת ביומי תשרי. שפרת היו מימיו פרין ורבין וזוחלין [ה]הנובעים ממעיינות מרובין ועוד שתשרי סוף ימי הקיץ ולא ירדו גשמים [ו](הרי) זמן מרובה אלמא נהרות מתרבין ממימי גשמים ולעיל אמר מכיפיה מיבריך לישנא אחרינא הא דאבוה דשמואל הוה עביד [י] לברתיה מקוואות ביומי ניסן מפני שהוא סוף החורף שירדו גשמים מרובים אבל באמצע החורף לא הוה עביד ופליגא אדשמואל דהוא אומר דכל שעה בעינן מקוואות אלא פרת ביומי תשרי:

הוא פרת דמעיקרא. פירוש ולא מפני שהוא קטן קורהו רביעי [יא] דהוא פרת דמעיקרא ששמו פרת מקודם שמתחיל ליפרד לד' ראשים וכשמתחיל ליפרד יוצאים הנהרים זה לצד זה [ז][וזה לצד זה] ופרת הולך ביושר [יב] לדרך הילוכו ובפרשת שקלים יסד רבי אליעזר הקליר בסילוק דפרת תוקפו כנגד שני נהרות וכן משמע בבראשית רבה שהוא גדול שאומרים לפרת מפני מה אין קולך הולך והוא אומר [ח]פירותי מעידין עלי אומרים לחדקל מפני מה קולך הולך והוא אומר הלואי אשמיע קולי ולראה משמע דחדקל קטן מפרת וקצת קשה דאמר בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מז:) עד הנהר הגדול נהר פרת עבד מלך כמלך דמשמע דוקא משום א"י קורהו גדול:

מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך. אע"ג דשמואל איירי בכל הנהרות [יג] ולר"מ משמע דנקט פרת דוקא דנקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים אינו אלא משום דפרת מתברך יותר [יד] לפי שהוא חשוב יותר מן האחרים אי נמי לפי שהוא ראש לכולם נקרא פרת ע"ש שכולם מתברכי' [טו] [מכיפיה דפרת] וכן פי' [טז] ר"ת בתשובה לפי שפרת הוא למעלה מכל הנהרות והוא [יז] [ט]רמיא שכל הנהרות שותין ממנו תלה הכתוב [יח] פריה ורביה בו דכשהוא רבה כל הנהרות רבין:

מכיפיה מיבריך. מסלע שלו כדמתרגם סלע כיפה:

מטרא במערבא סהדא רבה פרת. כאן משמע דפרת הולך מא"י לבבל וכדפרישית לעיל בפ' מומין אלו (דף מד:) משמע מתוך כך דגן עדן במערב העולם דבבל הוא בצפונית מזרחית של א"י ולהכי קרי להו בני בבל לא"י מערבא ואמרינן בלא יחפור (ב"ב דף כה:) דבבל בצפונית של א"י עומדת דכתיב מצפון תפתח הרעה וגו' אלמא פרת הולך ממערב למזרח ומשמע שכך הוא מתחלת יציאתו כדאמרינן הוא פרת דמעיקרא אלמא דגן עדן במערב העולם וכן משמע בב"ר דקאמר בכל מקום מליגו רוח מזרחית קולטת [י][קולטת] אדה"ר דכתיב ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים [יא][קולטת] קין דכתיב וישב בארץ נוד קדמת עדן וגבי [יט] משה נמי דכתיב אז יבדיל משה שלש ערים מזרחה שמש משמע שהעולם הזה שנכנס בו אדה"ר הוא במזרחו של ג"ע ש"מ [יב]במערב העולם ותימה דבפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף פד.) אמרינן דשמשא האי דסומקא לפרא ופניא לפרא דחלפא [כ] אוורדי דגן עדן משמע דבמזרח העולם קאי דבשחרית חמה במזרח וכן פי' שם רבינו שמואל מדכתיב ויטע גן בעדן מקדם ואע"ג דמתרגמינן מלקדמין מכל מקום משמע נמי מזרח דהכי נמי קדמת עדן מקדם לגן עדן משמע בב"ר שהוא מזרח ומתרגם מלקדמין ומיהו קרא איכא לדחויי שהוא מזרחו של עדן אבל עדן גופיה במערב העולם והתם דב"ב איכא לפרושי דלא חלפא ממש קאמר אלא בשחרית כשחמה יוצא [כא] [יג]מכה עמוד האור על גבי [יד]חדרי דגן עדן שבמערב ולערב מכה אור של גיהנם שבמזרח ואין תימה על הטעם זה דבכל ענין כשנפרש צריך לאומרו דקאמר התם ואיכא דאמרי איפכא ולא מסתבר לומר דפליגי בהכי דמר סבר גן עדן במזרח ומר סבר במערב[טו]:

ומפצי ביומי תשרי. פירש בקונטרס שנותנות המפצים תחת רגליהם במים מפני הטיט שלא יחוץ וכן משמע פרק תינוקת (נדה דף סו:) דאמר שמואל בר רב יצחק אשה לא תטבול בנמל ואע"ג דהשתא ליכא טיט אימר בדידיוני נפל פירוש ע"י דידוי שמדדה את עצמה ובתרה מייתי הך דאבוה דשמואל דהכא ובתרה מייתי הא דאמר רב גידל אמר רב נתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה טבילה ואע"ג דהשתא ליכא אימר בדידיוני נפל ור"ת מפרש ומפצי משום צניעות שהנהרות קטנים בימי תשרי ופורס להו מפצים שלא יראו אותן כדי שלא תמהרנה לטבול מפני הבושת שם בני אדם וממהרת לטבול משום [טז]ביעתן דאינשי דומיא דההיא דקאמר התם לעיל אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ומפרש התם משום דבעיתא דלמא נפלה ולא טבלה שפיר ולא גרסינן בההיא דנמל ואע"ג דהשתא ליכא[כב]:

שמא ירבו מי נוטפין על הזוחלין והוו להו מי גשמים רובא. וכדפי' בקונט' [כג] ומי גשמים אין מטהרין בזוחלין כדקתני בת"כ מעיין מטהר בזוחלין ומקוה באשבורן ואור"ת דאשבורן למקוה דוקא למעוטי זוחלין אבל זוחלין דמעיין לאו דוקא למעוטי אשבורן אלא ה"ק המעיין מטהר אף בזוחלין אבל מקוה מטהר דוקא באשבורן דגבי הני מייתי לה התם בת"כ דקתני מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים יצא [כד] עשה מקוה לכתחלה אי מה מעיין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא ת"ל אך מעיין מעיין בכל שהוא והמקוה במ' סאה אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל אך מעיין מעיין בזוחלין והמקוה באשבורן [כה] ויש להביא ראיה מים שעשה שלמה שהיו הכהנים טובלין בו אע"פ [כו] שהמים מכונסים שם במקוה ומיהו יש לדחות דבירושלמי קאמר [כז] והיה לרחצה הכהנים בו ולאו כלי הוא [כח] ומפרש דרגלי השורים נקובים כמוציא[יז] וא"כ אפשר שיהו זוחלין וכן מקוה שעל [כט] הפרווה בפ' אמר להם הממונה (יומא דף לא.) שהיה מעין עיטם והיה כהן גדול טובל בו אפשר שנכנסין מצד אחד ויוצאין מצד אחר ומיהו זה דבר פשוט דמי מעיין שנפסקו מן המעיין שמטהרין באשבורן [ל] ממה נפשך שהרי נעשו מקוה מאחר שנפסקו מן המעיין [לא] שמטהרין ובהדיא תנן במסכת מקוואות (פ"ה מ"א) מעיין שהעבירו על גבי בריכה והפסיקו הרי הן כמקוה חזר והמשיכן כו' ומשקה בי מטבחיא [לב] דקאמר בפ' קמא דפסחים (דף יז:) [לג] דבקרקע חזו להטביל מחטין וצנורות ומשמע באשבורן דומיא דכלי וקאמר התם מאמת המים שבעזרה היו ונראה להביא ראיה [לד] אפילו לא נפסקו מההיא דתנן במסכת מקוואות (פ"ח מ"א) ומייתי לה בפרק שמנה שרצים (שבת דף קט.) ר' יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים כו' ופליג את"ק דאמר כל הימים כמקוה שנאמר ולמקוה המים קרא ימים ומשמע דאתא ר' יוסי למימר דאע"ג דקוו וקיימי כדאמר בריש מכות (דף ה.) מטהרין נמי בזוחלין דלא בא הכתוב לבטל מהן תורת זחילה ופליגי בהכי דלת"ק אין מטהרין בזוחלין ולר' יוסי מטהרין בזוחלין אבל לכ"ע מטהרין באשבורן וגם מדקאמר הכא אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד משמע בזוחלין הוא דלא מטהרי הא באשבורן [לה] אע"ג דליכא רובא זוחלין:

אין המים מטהרין בזוחלין כו'. פר"ת בתשובה המתחלת משרבו מפילי חללים דאף על גב דשמואל [לו] ואבוה דעביד מקוואות ביומי ניסן ורב דאמר מיטרא במערבא כו' קיימי בחדא שיטתא לא קי"ל הכי אלא

כאידך

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ו מהלכות בכורות הלכה י סמג עשין יב:

פניני רש"י

שמא ירבו נוטפין. היינו גשמים...
(שבת סה: ד"ה וסבר)

על הזוחלין. ...הנובעין ותנן במסכת מקוואות (פ"ה מ"ה) הזוחלין כמעיין והנוטפין כמקוה ושנינו בת"כ אך מעין ובור מקוה מים יכול מילא על כתפו ועשה מקוה בתחילה יהא טהור ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין תלמוד לומר אך מעיין המעיין מטהר בזוחלין ומקוה מטהר באשבורן ומהו אשבורן דקוו וקיימי לאפוקי שאם הטביל בו כלים דרך זחילתו כשהן נמשכין ויורדים למקוה לא עלתה להם טבילה דבור ומקוה כתיב דקוו וקיימי אבל נובעין מטהרין כמו שהן זוחלין ומושכין מגבוה לנמוך כדרך כל הנהרות הלכך ביומי ניסן שהנהרות גדילים ממי הגשמים של ימי החורף ומהפשרת השלגים חייש שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין שניתוספו בנהר מן הגשמים על הזוחלים החיים ובטלו הזוחלין החיים בנוטפים ואין תורת מעיין עליהן לטהר בזוחלין אלא באשבורן ועביד להו מקוואות דקוו וקיימי ואני קבלתי מרבינו הלוי משום דספק זיבות ניתנו וזבה טעונה מים חיים ואי אפשר להעמיד שמועתו משום דאמרינן חומר בזב מבזבה שהזב טעון מים חיים וזבה אינה טעונה מים חיים וחזרתי ובדקתי לפרשה וכן נראה בעיני כמו שפירשתי ורובא דעלמא מפרשים נוטפין כשאובין ולאו מילתא היא דתנן הנוטפין כמקוה:
(שבת סה: ד"ה וסבר)

הלוקח. לקח עשרה טלאים שלא נתעשרו מן השוק:
(ב"ק קי:)

רבינו גרשום

עיניתא דמידליין. שבראשי ההרים שנראין שאין יוצאין ממנו: הנהו סולמי דפרת נינהו. כלומר סילונות נמשכין ממנו תחת הארץ ונובעין על ראשי ההרים: הוא פרת דמעיקרא. להכי כתוב ביה הוא לומר שהוא קודם לאלו: מימיו פרין ורבין. שמתגברין ביותר: מכיפיה מתברך. מגדותיו הוא מתברך שאינו מתגדל לא מגשמים ולא ממעינות אלא מעצמו והיינו פליגא דרב דאיהו דאמר סהדא רבא פרת לומר שמגשמים הוא מתגדל: ומפצי ביומי תשרי ומניחן בקרקעית הנהר לפי שכל הנהרות מתמעטין ביומי תשרי מן החום שהיה ויש טיט בקרקעית המים בעיקר הנהר והיה משים המפצין כדי שלא ישקעו רגליהן בטיט וליהוי חציצה לטבילה וההיא דאמר שמואל לעיל נהרא מכיפיה מתברך הוי פליגא אהא דאמר שמואל אין המים מטהרין בזוחלין כלומר אין המים שאין שם נוטפין אלא זוחלין בלבד מטהרין אלא פרת ביומי תשרי לפי שכבר נתמעט מימי הגשמים שנטפו בו אלמא מימי גשמים הוא מתגדל ביומי ניסן כשמתפשרין השלגים והמטר ואיהו אמר דאינו מתגדל אלא מכיפיה:

שיטה מקובצת

א] ורבים וחכמים אומרים פרת שמו אמר מר שמימיו פרים ורבים מסייע: ב] מכיפיה. ע' בערוך ערך כף: ג] ופליגא ס"א דשמואל אדשמואל דאמר: ד] הלקוח: ה] דפרת מראש פרת מקלחין: ו] שגדל מאליו בלא שום מטר: מכיפיה. מאליו בלא שום מטר תיבת ורבה נמחק: ז] תיבות זוחלין נובעין נמחק: ח] ופליגא דשמואל אדשמואל דאמר שמואל תיבות דידיה (דשמואל) נמחק: ט] בזוחלין דבכל שעה: י] עביד לבנתיה: יא] רביעי אלא הכי קאמר הוא פרת: יב] ביושר כדרך הלוכו ולכך עומד בשמו ובפרשת: יג] ורבי מאיר משמע כו' דוקא שלכך נקרא שמו: יד] יותר אלא לפי: טו] מתברכין ממנו: טז] ר"ת ס"א רש"י: יז] והוא זכרותא דמיא תיבת רמיא נמחק: יח] בפריה: יט] וגבי רוצח נמי: כ] דחלפא אבי וורדא: כא] יוצא במזרח מכה עמוד האור ע"ג וורדי ג"ע שבמערב ולערב מכה אור: כב] ליכא אימר בדידיוני נפל: כג] בקונטרס ודמי גשמים: כד] יצא הממלא ועשה מקוה בתחלה אות ל' נמחק: כה] באשבורן אלמא לכל מילי יליף מקוה לדין מעיין ולא מעין לדין מקוה: כו] אע"פ שהיו מי מעין מתכנסים בו תיבות שהמים מכונסים שם במקוה נמחק: כז] קאמר והים לרחצה לכהנים בו וקאמר ולאו אות ה' נמחק: כח] ומפרשי דרגלי (שבדרום) [השוורים] היו נקובים כמוציא רמון: כט] שעל גבי בית הפרוה: ל] באשבורן דמה נפשך: לא] המעין ובהדיא תיבת שמטהרין נמחק: לב] מטבחייא דבפ' תיבת דקאמר נמחק: לג] דקאמר בקרקע חזו להטביל (בקביעותא): לד] ראיה דאפילו לא: לה] באשבורן מטהרי אע"ג דדלמא רובא: לו] דשמואל דהכא ואבוה:

מסורת הש"ס

גמ' א)שבת סה: נדרים מ. ב)[נדה סז.] ג)ב"ק קי: [לעיל יא.] רש"י ד)[עי' היטב רש"י שבת סה: ד"ה וסבר] ה)צ"ל ונובעין צ"ק ו)וצ"ל לזמן מרובה ותיבת הרי נמחק צ"ק תוס' ז)צ"ק ח)צ"א מעשי מעידין כו' צ"ק ט)צ"ל רבה י)צ"ק יא)צ"ק יב)צ"ל דג"ע במערב יג)צ"א מכה עמוד אור של חמה ע"ג כו' ולערב מכה עמוד האור של חמה כנגד גיהנם שבמזרח כו' כצ"ל צ"ק יד)צ"ל וורדי טו)[וע"ע תוס' ב"ב פד. ד"ה בלפרא ועי' היטב תוס' קדושין עא: ד"ה עד היכן] טז)ביעתותא יז)צ"ל רמון

הגהות הב"ח

(א) גמרא מטהרים בזוחלים: (ב) שם במשנה הלקוח או שניתן: (ג) רש"י ד"ה מקוה וכו' מים חיים זוחלין נובעין לישנא אחרינא וכו' ע"י צנורות הס"ד והשאר נמחק:

תורה אור

גמ' א] וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת: (בראשית ב, יד)

ב] וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: (ירמיהו יז, ח)

ג] מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי: (שמות כב, כח)

הוקדש לעילוי נשמת אבי מורי יוסף מנחם בורשטין ז"ל ב"ר דוד משה ז"ל נלב"ע ח' סיון תש"ע